

УДК 811'42

ББК 81.0

ФЕНОМЕН РЕКОНСТРУКЦІЇ У ЛІНГВОКОМПАРАТИВІСТИЦІ ДОБИ СТРУКТУРАЛІЗМУ

ЧЕРХАВА О.О.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядається феномен реконструкції як термін і поняття класичної лінгвокомпаративістики (порівняльно-історичного мовознавства), що у добу структуралізму набув переосмислення: від вузького його розуміння як методичного прийому порівняння здебільшого звукових систем різних мов до поглибленого осмислення зв'язків і причин формування структури, системи та стану мови загалом, насамперед, такого теоретико-методологічного інструмента, за допомогою якого можна вивчати мову як системно-структурне утворення.

Ключові слова: реконструкція, лінгвокомпаративістика, структуралізм.

In the article the phenomenon of reconstruction as the term and notion of linguistic comparative study (comparative historical linguistics) that was comprehended in the period of structuralism : from its narrow understanding as methodological principle of phonological system comparison to its deeper perception of sequences and preconditions of structure forming, system and state of language generally, foremost theoretical methodological instrument, that supplies language learning as systematic structural formation.

Key words: reconstruction, linguistic comparative study, structuralism.

Ця стаття є продовженням публікацій, присвячених актуальній проблемі лінгвокомпаративістики – теорії і методології реконструкції мовних явищ і феноменів, яку сьогодні розглядають з позицій когнітивної інтерпретації відновлених реліктів мови (Л.П. Дронова, А. В. Корольова та ін.). У попередніх публікаціях було здійснено систематизацію наукових поглядів щодо вузького розуміння реконструкції, яке зводилося до *методичного прийому порівняння* здебільшого звукових систем мов та до питання з'ясування *проблем походження мови*, базуючись на фонетичних законах [6]. При цьому зазначалося, що вже наприкінці XIX ст. розробка процедури словотвірної-лексичної реконструкції (морфологічні правила словотворення) мов індоєвропейської сім'ї дала поштовх до вивчення семантичного розвитку мов (із залученням ранніх етимологічних досліджень) та порівняльно-історичного синтаксису загалом [18] і, як наслідок, сприяла формулюванню *принципу аналогії у порівняльно-історичному методі*.

Про тісний зв'язок фонетичних (теорій молодогограматиків щодо індоєвропейського вокалізму і звукових чергувань) і морфологічних досліджень свідчить запровадження терміна “індоєвропейська морфонологія” [18], запропонованого у праці Германа Остгоффа і Карла Бругмана “Морфологічні дослідження в галузі індоєвропейських мов”. Як підсумок, у цій роботі реконструкцію індоєвропейської мови-основи назвали “головною метою порівняльного мовознавства, що дає загальні уявлення про життя мов, їх розвиток і зміни” [31].

Загалом історія формальної побудови слова розпочинається з “розкриття таємниці про виникнення флексії, оскільки давні корні є спільними, а флексії (від лат. *flexio* – закінчення, частина слова, що виражає граматичне значення при зміні слова (відмінюванні)), не запозичують (спостереження довели, що у разі можливого запозичена флексія системно підпорядковується правилам тієї мови, що її запозичила) [...]. Методика виведення правил побудови слова, встановлення *виду індоєвропейської мови* на основі порівняння слів із ранніми мовами, пошуку

праформи” [17] була сприйнята тогочасними науковими осередками як *перша в історії компаративістики схема морфологічних відповідностей* в індоєвропейських мовах (на основі порівняння закінчень дієслів) та становила *зразок історичної граматики* однієї з груп мов (германської) індоєвропейської сім’ї [20].

Продовженням цієї ідеї стало:

а) зародження *школи порівняльно-історичного синтаксису* індоєвропейських мов (на матеріалі давньогрецької мови та санскриту) [18], яка заклала підвалини науки про історичний синтаксис загалом;

б) відкриття “Закону Вакернагеля” [36] (у давньоіндоєвропейських мовах *енклітики* (від грец. *enklitikos* – наголошений назад; ненаголошене слово, що фонетично примикає до попереднього наголошеного (“куди ви”?) і протиставляється проклітикам), що стосується правил побудови фрази, для опису дії якого для сучасної мови необхідно виконати три етапи: 1) визначити, які саме відрізки мови є фразою, в якій необхідно виокремити першу таку групу, 2) які саме словоформи – енклітики належать до всієї фрази, 3) в якому порядку енклітики розміщені у групах [27, р. 106–300];

в) застосування порівняльно-типологічних методик для дослідження синтаксису [29];

г) дослідження часу/способу/виду дієслова [32].

Ці дослідження сприяли розмежуванню принципів синтаксичної реконструкції, зокрема прийомів реконструкції прамови і реконструкції філогенетичних мовних відношень [5] (reconstructing phylogenetic kinship/relations among languages) в історичному синтаксисі [21].

Відкриття фонетичних законів наблизило науковців до з’ясування принципів визначення споріднення мов у межах однієї сім’ї на основі системного об’єднання мовних груп (генетична типологія), щоправда, з розбіжностями поглядів на *ідеалізовану первинну модель індоєвропейської прамови*”, запропоновану засновником лінгвістичного натуралізму – А. Шлейхером [33], та теорії споріднення мов через територіальні контакти (контактологічна типологія – хвильова теорія Й. Шмідта) [13]. Останній погляд (територіальної диференціації лексики з позицій етнолінгвістичної географії), сформульований як альтернатива попередньому також із законами закономірностей змін на фонетичному рівні мови, відкрив нові перспективи для розвитку *лінгвістичної типології у теорії і методології реконструкції* із відлунням дискусій щодо можливості споріднення мов, що належать до різних сімей, проте перебувають у постійному територіальному контакті між собою (фіно-угорська мовна сім’я та албанська мова) [13], тобто передбачають такий їх розгляд на рівні *територіальних/культурних діалектів* [9, с. 61] або як *соціальних варіантів мови* [4], чи *моделі діалекту племен/dialect tribe model* [26].

Поява термінологічно дублетних понять викликала низку зауважень критичного характеру цієї (контактологічної) теорії, зокрема твердження, що “критерій типологічної реальності значно звужує коло теоретично можливих мовних систем, які прийнято вважати аксіомою вихідної для систем історично засвідченої генетично спорідненої мови [...]. Реконструйовані лінгвістичні моделі вихідної мовної системи, якщо вони претендують на відтворення реально існуючої у часі та просторі мови, повинні перебувати в повному співвідношенні із типологічно закономірними універсальними законами мови [2].

Отже, лінгвістична компаративістика кінця XIX століття оперувала основним її терміном – “реконструкцією”, що як методичний прийом, у результаті застосування якого дослідники могли дати відповідь на питання щодо *розвитку мовного явища на тлі його характеристик у низці споріднених мов*, наприклад, частотність (закономірність) співвіднесення деяких приголосних між класичними та германськими мовами надала змогу реконструювати відповідний індоєвропейський приголосний.

Найбільшим здобутком того часу стала розробка методичного прийому *зовнішньої реконструкції* (доведення споріднення мов різних мовних сімей на основі територіальних

контактів) як складової “порівняльно-історичного методу – виявлення генетично тотожних морфем і слів у цих мовах і доведення результатів регулярних звукових змін вихідної прамови, побудова її гіпотетичної моделі, а також правил виведення конкретних морфем мов-нащадків цієї моделі” [30, р. 61], що протиставлений *внутрішній реконструкції*, метою якої було установлення: а) генетичних закономірностей мовних змін у межах однієї мовної сім’ї, б) виявлення в системі однієї мови явищ і співвідношень, що однозначно свідчать про існування деяких елементів мови на більш ранніх етапах її історії, в) “відхід від норми в межах однієї мови” [19, с. 52–53].

Натомість подальші критичні дослідження класифікації споріднених мов (генеалогічна теорія родовідного дерева) та встановлення закономірностей їх розвитку давали вагомі підстави вважати, що ані прийоми порівняння звукової системи мови, ані морфологічні, граматичні та синтаксичні реконструкції споріднених у часі (генетично) та просторі (територіально) мов, не могли задовольнити розробників нових лінгвістичних теорій щодо *поглибленого розуміння зв’язків, причин формування структури, стану та системи мови*, а також самої процедури зіставлення лексичних даних (зокрема *компонентного розкриття семантики слова*), з яких можна “одержати матеріал для пояснення і яке завжди має як результат формулювання певної гіпотези, вираженої у формулі, що прагне відтворити щось таке, що було колись” [8, с. 21].

Ці положення підготували потужний ґрунт для розробки нової теорії і методології, де процедура реконструкції мала вже інші завдання. Розглянемо докладніше, як відбувалася трансформація поняття *реконструкції* у добу структуралізму.

Мета статті – простежити еволюційні тенденції у науковому об’ємі поняття реконструкція у добу структуралізму.

Завдання:

– розкрити лінгвістичні передумови для трансформації поняття реконструкція у період становлення структуралізму;

– показати зміни у ядрі поняття реконструкція, зумовлені новим структурним поглядом на зв’язки та причини формування структури, системи та стану мови.

На відміну від теорії реконструкції XIX ст. молодогограматиків і натуралістів, що здебільшого займалися аналізом фактичного матеріалу порівняльної фонетики, морфології та граматики індоєвропейських мов, у період структуралізму першої половини XX ст. стає зрозумілим те, що завдання лінгвістики не вичерпуються реконструкцією прамов, гіпотетично реконструюючи їх залишки, а потребують розробку комплексного наукового методу для опису розвитку організації сучасних на даному етапі мов із врахуванням поглядів швейцарських, німецьких, французьких, російських, українських, данських, англійських, американських лінгвістів, які все частіше ставили запитання, чи “є достовірними, науково вірогідними індоєвропейські проформи, бо вони лише гіпотетичні утворення, і чи були дотримані при їх реконструкції правильні *методичні принципи* [...]” [11, с. 31].

На початку XX ст. критерій етнічної приналежності, суть якого полягала в тому, що мова проходить досвід теоретичного об’єднання в системну цілісність із низкою аналізу попередніх спостережень/результатів, логічних висновків в аспекті порівняльно-історичного мовознавства та формулювання новаторських ідей, був одним із перспективних для переосмислення та розвитку поняття “лінгвістична реконструкція”.

Поштовхом для переосмислення феномена реконструкції став безперервний еволюційний потік лінгвістичних теорій доби структуралізму, який “мав різні варіанти у лінгвістичних школах світу, проте у цілому спрямував увагу мовознавців на пошуки чіткого й об’єктивного наукового методу синхронного опису мовних явищ [...]. Так, *структурний метод* позначив перехід від атомізму до системності, від емпіризму до раціоналізму [...]. Це була спроба систематизації явищ різних мовних рівнів” [12, с. 588].

Якщо звернутися до визначень структуралізму як наукового напрямку, то спостерігаємо дещо неоднозначне його витлумачення в англо-, німецько- та україномовних джерелах.

Structuralism (1907) – 1: psychology concerned esp. with resolution of the mind into structural elements. 2: structural linguistics. 3: an anthropological movement associated esp. with Claude Levi-Strauss that seeks to analyze social relationships in terms of highly abstract relational structures often expressed in a logical symbolism. 4: a method of analysis (as of a literary text or a political system) that is related to cultural anthropology and that focuses on recurring patterns of thought and behavior [38, p. 1167].

Strukturalismus – 1. (Sprachwissenschaft) wissenschaftliche Richtung, die Sprache als ein geschlossenes Zeichensystem versteht und die Struktur dieses Systems erfassen will. 2. Forschungsmethode in der Völkerkunde, die eine Beziehung zwischen der Struktur der Sprache und der Kultur einer Gesellschaft herstellt und die alle jetzt sichtbaren Strukturen auf geschichtslose Grundstrukturen zurückführt. 3. Wissenschaftstheorie, die von einer synchronen Betrachtungsweise ausgeht und die allem zugrunde liegende, unwandelbare Grundstrukturen erforschen will [39, S. 101].

Структуралізм – мовознавчий напрям, для якого характерне розуміння мови як чітко структурованої знакової системи і прагнення до суворого (наближеного до точних наук) формального її опису [7, с. 34].

Загальна полікультурна картина розуміння явища структуралізму, а, відповідно, і перспективне оновлення терміна “лінгвістична реконструкція” у цей період, швидше, нагадує *морський вузол* (trucker’s hitch), міцність та мистецтво в’язання якого залежить від правильного представлення/опису різними лінгвістичними школами *структурного методу* (довкола якого зводяться усі вищевказані дефініції структуралізму) та його основних методик (опозиційного, дистрибутивного, трансформаційного аналізу, аналізу за безпосередніми складниками, компонентного аналізу, комутації, ланцюжкового аналізу).

Так, незвичною на початку, проте невдовзі вкрай необхідною у розвитку філологічної думки, стала поява в лінгвістичних дослідженнях синхронного опису мовних явищ математичної терміносистеми (*побудова графіків, оперування даними, системне представлення, немеханічні операції, статистичний аналіз, побудова структурних моделей, компонентний аналіз, топологічний аналіз, виходити з відомого та переходити до невідомого, атомізм, системність*) та аспектів логіки (*емпіризм, раціоналізм тощо*).

Якраз у структуралізмі з’являються витoki **матричного представлення багатомірною лінгвістичного знання**, до якого найбільше прикута увага більшості лінгвістів сьогодення і детальний огляд якого буде запропонований у наступних дослідженнях.

*Лінгвістична реконструкція у період структуралізму виходить на етап поглибленого розуміння зв’язків та причин формування структури, стану та системи мови із урахуванням індивідуальних особливостей її інтерпретації у кожній з наукових шкіл. Натомість слід визнати, що, на відміну від активного вживання терміна “реконструкція” у лінгвістиці XVIII-XIX століть, у працях XX століття (можливо, у зв’язку з відходом від усталених правил) відчуємо послаблення до нього наукової уваги, що ускладнює його вивчення на цьому етапі. Оскільки, наприклад, представлення Ф. де Соссюром реконструкції як а) *інструмента, необхідного для встановлення фактів синхронного та діахронного порядку*, без допомоги якого було б важко пояснити зміни, що виникають упродовж багатьох років, або “кристалізацію чи конденсацію цілої низки усталених висновків відповідно до результатів, установлених у кожному окремому випадку” [8, с. 32]; або б) *немеханічної операції*, що потребує зіставлення даних, з яких можна здобути матеріал для пояснення, яке завжди має сприяти формулюванню певної гіпотези, вираженої у формулі, яка прагне відтворити щось, що було колись” [там само], не може повною мірою розкрити основні *семіологічні ідеї* (властивості знаків та знакових систем) Женевської*

лінгвістичної школи, то можливим дублетним поняттям цієї методики допускаємо наукову синтагму “мовотворення як структура” (що доволі часто фігурує в лінгвістичних положеннях), розуміння якої допоможе зіставити усі теорії [10, с. 24].

Системно-структурний підхід, заявлений у “Загальній лінгвістиці” (Розділ. Семантичні проблеми реконструкції) Еміля Бенвеніста (прихильник концепції Антуана Мейє, що здійснив реконструкцію соціальної системи індоєвропейців за даними мови), підводив до ширшого розуміння мовотворення на основі положення про те, що “значення мовної форми визначається сукупністю її вжитку, її *дистрибуцією* (безліччю всіх оточень (контекстів), в яких зустрічається певний елемент, тобто безліччю всіх (різних) можливих позицій цього елемента щодо позицій інших елементів) і *типами зв'язків*, які з неї випливають” [16, р. 10]. Так був започаткований *компонентний аналіз* (розкладання значення слова на складові), де лише реконструкція як імпліцитна процедура давала пояснення, чому саме така етимологія слова (первісна семантика) закріпилася у живій сучасній мові, попри різку майбутню критику семасіологів-істориків мови щодо “не розмежування, а протиставлення сигніфікативного та денотативного аспектів у мові” [1, с. 74–75]. При цьому, як твердить Е. Бенвеніст, повний системний аналіз лексичних одиниць можна представити лише із залученням результатів порівняльно-історичних досліджень (писемної і дописемної історії розвитку мови), коли за допомогою “приймів порівняння і діахронічного аналізу можна реконструювати *сигніфікат* – понятійний зміст імені або знака, насамперед там, де внаслідок інтуїтивного спостереження представлено лише *денотат* – позначуваний предмет. Часовий параметр стає тут основним параметром системного опису” [10, р. 13].

Формування символу “формалізму” та методологічної революції – Московського лінгвістичного осередку (1915–1924) сприяло порушенню нової наукової проблеми верифікації результатів індоєвропейської реконструкції на VIII конгресі лінгвістів 1958 р. [15, С. 17]. Основний висновок з виступу на цьому конгресі Р. Якобсона можна сформулювати так: “припущення про праіндоєвропейську мову як таку, що має лише один голосний не знаходить підтвердження у сучасних мовах [...]; реалістичним підходом до техніки реконструкції є ретроспективний рух від одного стану мови до іншого та структурне дослідження кожного зі станів з точки зору даних типології” [там само, с. 17–25].

У добу структуралізму засновник казанської лінгвістичної школи Бодуен де Куртене Іван Олександрович, попри значний внесок у подальшу розробку процедури реконструкції давньої польської фонології на матеріалі текстів, написаних латинською мовою [34], все ж належав до тих структуралістів, що відстоювали необхідність вивчення мови, її функціонування та перевірку лінгвістичних теорій не лише за писемними знахідками, а, передусім, у живій мовній діяльності із залученням діалектів [24]. Основним його здобутком у реконструкції мовних станів є аналіз *дивергентних* та *конвергентних процесів* у розвитку мов, які й досі залишаються об'єктом жвавих дискусій у сучасних лінгвістичних дослідженнях [10].

Продовжували наукове осмислення результатів порівняльно-історичних студій і *гломатисти* – представники копенгагенської/данської лінгвістичної школи структуралізму, які наголошували на тому, що “мовотворення – це ієрархія відношень між інвентарними одиницями, похідними від яких є функціональні мовотворення з їх артикуляційно-акустичними особливостями, граматичною та синтаксичною будовою, лексичними значеннями [...] та алгеброю мови, що оперує невизначеними єдностями [...] як системою обчислення [...]”; кожне наукове твердження мало б бути твердженням про відношення елементів без визначення опису самих елементів, що входять у ці відношення” [25, р. 23]. Загалом представники цієї школи вважали, що реконструювати структуру мови можливо лише тоді, коли вивчена залежність елементів мовотворення, зокрема двох компонентів структури мовотворення: *змінного* і *константного* – їх *залежності* і *співвідношення*.

Празька лінгвістична школа також убачала у мовотворенні структуру, що складається із системи знаків, проте робила акцент не на тому, що *позначає мовний знак* (корелят різних форм матерії), а на тому, в який *спосіб* це відбувається, зосереджуючи увагу на функціях системи знаків у комунікації і емоційно-експресивній сферах, а також на основних трьох аспектах мовного вираження: а) експресії/характеристиці мовця, б) зверненні до слухача, в) повідомленні.

Палкими прибічниками об'єктивного методу опису мовотворення були й американські дескриптивісти, які принциповими процедурними етапами цього методу вважали послідовність аналізу значення, а також визнавали морфему як основну одиницю висловлювання. Особливо важливим для вивчення реконструкції у розумінні структуралістів було застосування таких прийомів структурного методу, як аналіз за безпосередніми складниками і дистрибутивний аналіз (розробники – вчені Анн-Арборської школи (Ч. Фріз, Ю. Найда), Єльської школи (Л. Блумфілд, З. Харріс). Трансформаційний аналіз (Н. Хомський) передбачав також при реконструкції будь-якого рівня мови враховувати фактор значення.

При цьому найближчою до проблематики цієї розвідки у добу структуралізму залишається Лондонська школа [22], представники якої розглядали мовотворчу діяльність не крізь призму фонетики, а на основі семантичного, соціального та соціологічного аспектів.

Апробований ще в добу порівняльно-історичного мовознавства прийом *семантичної реконструкції*, який передбачав попереднє вивчення “основних її принципів та положень щодо глибокого аналізу відношення слова і його значення (обов’язково зі зверненням до етимології)” [14, с. 197–222], дав змогу актуалізувати проблеми генезису (походження) лексичного значення і відносної хронології (семантичні архаїзми та інновації) через запозичення, закономірність семантичних видозмін, або, швидше, їх підконтрольність [там само].

Про те, що у добу структуралізму не згасав інтерес до питань реконструкції, і досі свідчать праці іноземних дослідників, присвячені “логічним реконструкціям теорій”, наприклад, “A logical reconstruction of Leonard Bloomfield Linguistic Theory” [35], “Boudouin de Courtenay a pioneer of structural linguistics” [24], метою яких є вивчення внутрішньо теоретичних відношень між структурною лінгвістикою та іншими теоріями, наприклад, когнітивною лінгвістикою” [35, р. 21].

Загалом у 20–40-х роках ХХ ст. структуралізм спрямував увагу мовознавців на внутрішній системний аналіз мови (як готового продукту), пошуки об'єктивного наукового методу синхронного опису мовних явищ та спроби систематизації явищ різних мовних рівнів. Його основа – структурний метод передбачав *виявлення структури* як відносно *стійкої сукупності відношень*, визнання методологічної первинності/примату *відношення над елементами в системі*, тоді як у лінгвістичному напрямі модернізму – формалізмі, що переживав регресивну еволюцію у цей період, науковці визнавали *домінування форми над змістом* (без врахування зовнішнього впливу) та повної *формальної реконструкції феномену узгодження* (agreement) незалежних властивостей, щонайменше, двох доменів (*морфосинтаксичної структури і дискурсу репрезентації*) та системності їх внутрішніх зв'язків [23].

ЛІТЕРАТУРА

1. Будагов Р.А. Введение в науку о языке / Рубен Александрович Будагов. – М. : “Просвещение”, 1965. – 492 с.
2. Гамкрелидзе Т.В. Лінгвістична типологія й прамовна реконструкція [Електронний ресурс] / Тамаз Валерианович. – Режим доступу : <http://testsoch.info/gamkrelidze-lingvistichna-tipologiya-j-pramovna-rekonstrukciya/>
3. Дронова Л.П. Реконструкция в компаративистике и когнитивно-ориентированной лингвистике [Электронный ресурс] / Любовь Петровна Дронова. – Режим доступа : <http://philology.ru/linguistics1/dronova-12.htm>

4. Ілик Т. Соціальні варіанти мови та їх термінологічне окреслення/ Т. Ілик // Мовознавчі дослідження : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. А.П. Загнітко]. – Донецьк : ДонДУ, 2000. – С. 63–73
5. Корольова А.В. Когнітивна лінгвокомпаративістика : від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості/ А.В. Корольова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. А.В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – Т. 17, № 2. – С. 94–102.
6. Корольова А.В. Феномен реконструкції у класичній лінгвокомпаративістиці / А.В. Корольова, О.О. Черхава // Проблеми зіставної семантики : [зб. наук. ст.] / [відп. ред. А.В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2015. – Вип. 12.
7. Кочерган М.П. Загальне мовознавство : [навч. посіб.] / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 1999. – 288 с.
8. Курс общей лингвистики [Электронный ресурс] / Ф. де Соссюр; [пер. с фр. А. Сухотин, ред. Ш. Балли, А. Сеше]. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 432 с. – Режим доступа : <http://www.philol.msu.ru/~discours/images/stories/speckurs/saussure1.pdf>
9. Пищальникова В.А. Общее языкознание : учебное пособие [для студ. высш. учеб. заведений] / В.А. Пищальникова, А.Г. Сонин. – М. : Академія, 2009. – 448 с.
10. Піскунов О.В. Реконструкція дивергентних і конвергентних процесів у студіях учених Казанської лінгвістичної школи [Електронний ресурс] / О.В. Піскунов // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Мовознавство. – 2013. – Т. 21, Вип. 19(2). – С. 163–167. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdumo_2013_21_19\(2\)_26.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdumo_2013_21_19(2)_26.pdf)
11. Самин Д.К. Лингвистическая теория Соссюра [Электронный ресурс] / Дмитрий Константинович Самин // 100 великих научных открытий. – М. : Вече. – 480 с. – Режим доступа : <http://bibliograph.com.ua/100otkr/96.htm>
12. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : [термінологічна енциклопедія] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006. – 716 с.
13. Серебренников Б.А. Методы лингвогеографических исследований / Б.А. Серебренников // Общее языкознание. Методы лингвистических исследований / [ред. Б.А. Серебренников]. – С. 120–167.
14. Трубочев О.Н. Приемы семантической реконструкции / О.Н. Трубочев // Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции. – М. : Наука, 1988. – С. 197–222.
15. Якобсон Р.О. Типологические исследования и их вклад в сравнительно-историческое языкознание [Электронный ресурс] / Роман Осипович Якобсон. – Режим доступа : <http://www.philology.ru/linguistics1/jakobson-63.htm>
16. Benveniste E. Problèmes sémantiques de la reconstruction [Electronic resource] / Emile Benveniste. – Mode of Access : <http://linx.revues.org/1183>
17. Bopp F. A Comparative Grammar of the Sanscrit, Zend, Greek, Latin, Lithuanian, Gothic, German and Slavonic Languages [Electronic Resource] / F. Bopp, E.B. Eastwick, H.H. Wilson. – Mode of Access : <https://archive.org/details/acomparativegra01wilsgoog>
18. Delbrück B. Grundriss der vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen / B. Delbrück, K. Brugmann. – Strassburg : Trübner, 1889. – 568 S.
19. Gambarara D. Le entita ricostruite tra fonetica e fonologia / D. Gambarara // Problemi della ricostruzione in linguistica // Atti del Convegno SLI. – Roma : Università di Pavia, 1977. – P. 35–57.
20. Grimm J.L.C. Deutsche Grammatik / J.L.C. Grimm // Foundations of Indo-European comparative philology / [hrsg. v. R. Harris, R. Nachdruck]. – Germany : Göttingen, 1822. – S. 584
21. Ferraresi G. Principles of Syntactic Reconstruction / G. Ferraresi, M. Goldbach // Current Issues in Linguistic Theory, 2005. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2008. – Vol. 302. – 241 p.

22. Firth J.R. Papers in Linguistics 1934–1951 / John Rupert Firth. – London : Oxford University Press, 1957. – 233 с.
23. Functionalism and Formalism in Linguistics / [eds M. Darnell, E.A. Moravcsik, M. Noonan, F.J. Newmeyer, K. Wheatley]. – Wisconsin : John Benjamins Publishing Company. – 1999. – Vol. II. – 407 p.
24. Heaman I. M. Boudouin de Courtenay a pioneer of structural linguistics [Electronic Resource] / I.M. Heaman. – Mode of Access : <http://journals.uvic.ca/index.php/WPLC/article/view/5495/2103>
25. Hjelmslev L. Principes de grammaire generale / Louis Hjelmslev // Etudes Baltiques/ [ed. L. Hjelmslev]. – Copenhagen : A.F. Høst, 1928. – 362 p.
26. Hill J.H. Language Contact Systems and Human Adaptations / J.H. Hill // Journal of Anthropological Research/ [ed. L.G. Straus]. – USA : University of New Mexico, 1978. – Vol. 302. – № 1. – P. 1–26.
27. Jakobson R. Selected writings / R. Jakobson // Slavic Epic Studies / [ed. R. Jakobson]. – Paris : The Hague, 1948. – Vol. IV. – P. 106–300.
28. Kröber F. Structuralism, Formalism and Functionalism: Differences and Similarities Between Three Linguistic Schools [Electronic resource] / Franz Kröber // Seminar paper 2010. – Mode of Access : <http://www.amazon.com/Structuralism-Formalism-Functionalism-Differences-Similarities-ebook/dp/B00BSDRR40>
29. Lehmann W.P. Surface and Underlying Structure in Typological Study / W.P. Lehmann // Studies Offered to Joseph Greenberg on the Occasion of His Sixtieth Birthday // Syntax / [ed. A. Juillard]. – Saratoga, CA : Anma Libri, 1977. – P. 517–526.
30. Meillet A. Les origines indo-européennes des mètres grecs [Electronic resource] / Antoine Meillet. – Paris : Hachette, 1923. – 61 p. – Mode of Access : <http://www.youscribe.com/catalogue/tous/loisirs-et-hobbies/animaux/les-origines-indo-europeennes-des-metres-grecs-286325>
31. Osthoff H. and Brugmann K. Preface to Morphological Investigations in the Sphere of the Indo-European Languages / H. Osthoff, K. Brugmann. – Leipzig : Hirzel, 1878. – Vol. I. – S. 91–130.
32. Rix H. Rätisch und Etruskisch. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Vorträge und Kleinere Schriften / Helmut Rix // Innsbruck : Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft. – 1998. – 67 S.
33. Schleicher A. Compendium der vergleichenden grammatik der indogermanischen sprachen [Electronic Resource] / August Schleicher. – Mode of Access : <https://archive.org/details/compendiumderve06schlgoog>
34. Stankiewicz E.A. Boudouin de Courtenay anthology : The beginnings of structural linguistics / Edward A. Stankiewicz. – Bloomington, IN : Indiana University Press, 1972. – 406 p.
35. Thomas M. A logical reconstruction of Leonard Bloomfield's Linguistic Theory [Electronic Resource]. – Mode of Access : http://philsci-archive.pitt.edu/9405/1/Bloomfield_Oct.pdf
36. Wackernagel J. Lectures on Syntax: with special reference to Greek, Latin, and Germanic / Jacob Wackernagel; [ed. and transl. D. Langslow]. – New York : Oxford University Press, 2009. – 982 p.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

37. Encyclopedia Britannica [Electronic resource] / [ed. M.G. Abdullah]. – Mode of Access : <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/472821/August-Pott>
38. Merriam Webster's Collegiate Dictionary [Electronic resource]. – [10th Ed.]. – 1998. – Mode of Access : <http://www.merriam-webster.com/>
39. Synonymwörterbuch [Electronic resource]. – Mode of Access : <http://www.duden.de/rechtschreibung/Synonymwoerterbuch>

Дата надходження до редакції 05.06.2015